

„NA POČÁTKU JSEM ČLÁNKY VYSTŘIHOVAL, ALE BRZY JSEM S TÍM SKONČIL“

**ROZHOVOR S HRANICKÝCH HISTORIKEM
VÁCLAVEM BEDNÁŘEM** *vaclavbednar38@seznam.cz*

Je skoro pravidlem, že hraničtí historikové nebývají hranickými rodáky, a vy v tomhle ohledu nejste výjimkou. Jak vlastně začal váš zájem o historii města?

O historii se zájmově zajímám celý život. Do okupace v roce 1968 jsem byl důstojníkem a snad i proto jsem sledoval zvláště odbornou válečnou literaturu. Z Hranic nepocházím, ani jsem v nich do propuštění z armády nesloužil. Přesto jsem dlouho před přestěhováním do Hranic leccos věděl o bývalých místních vojenských školách a později i o dřívější hranické židovské komunitě. Stručně řečeno za to mohly ruština a šachy. Abych to vysvětlil.

Po tzv. XX. sjezdu KSSS začaly v ruštině vycházet západní historické práce, včetně pamětí vojevůdců a politiků 1. a 2. světové války. U nás byly na indexu, ale v tehdejších prodejnách Ruské knihy byly třeba paměti Ludendorffa, Churchilla či De Gaullea za pár korun. Protože jsem nekouřil a byl prakticky abstinent, mohl jsem si je i z nevelkého školního žoldu frekventanta Učiliště protivzdušné obrany v Košicích dovolit. Takže jsem se už někdy koncem padesátých let dozvěděl, že před 1. světovou válkou byla v Hranicích c. k. jízdní kadetní škola.

Po propuštění z armády jsem 21 let pracoval jako dělník ve VSŽ Košice. Celou tu dobu v nepřetržitém provozu a měl jsem spoustu volného času přes den. Nikdy v životě jsem nepřečetl tolik knih. Mnoho času jsem proseděl ve vědecké knihovně v Košicích. Šachový oddíl VSŽ mě požádal, abych zpracoval cosi jako dějiny šachu v Košicích. Díky tomu jsem dostal několik absurdních povolení, která byla za „normalizace“ nezbytná pro studium archivních dokumentů. K mému velkému překvapení šachisté ze Slovenska, kteří v minulosti pronikli na světové výsluní, byli židé: Kolisch, Charousek, Breyer, Réti. A Salo Flohr, jediný „Čechoslovák“ v historii, který měl přímo (v roce 1938) bojovat o titul mistra světa, vyrostl v Lipníku a do Hranic s adoptivními rodiči často zajížděl.

Do Hranic jsem se přestěhoval v roce 1993 a osobitě kouzlo města mě okamžitě „chytlo za srdce.“ Až do roku 1997 jsem ovšem ještě vedl historickou rubriku ve slovenském šachovém měsíčníku, který se jmenoval nejprve Slovenský šach a později Šach info. Potom jsem se začal zájmově věnovat historii Hranic. Zatím mám štěstí, že důchodový věk mohu prožívat v relativně dobré kondici a mám ještě chuť a sílu občas něco „probádat.“

Jak tak koukám do vaší bibliografie, zdá se, že prvním otištěným článkem v hranických novinách byla v říjnu 1994 Vzpomínka na smutné výročí o odbojové skupině, která v letech 1948–1950 bojovala proti komunistické diktatuře. V posledních letech se tzv. třetí odboj stal poměrně frekventovaným společenským tématem.

Jsem přesvědčen, že uznání třetího odboje je nezbytné. Podle mého názoru to přesvědčivě dokázalo i nedávné projednávání návrhu zákona o protikomunistickém odboji v poslanecké sněmovně. Bylo symptomatické, že zatímco demokratická opozice kritizovala věcně nedostatky předlohy zákona, zásadní odmítnutí vyjádřili komunisté. Nestyděli se užívat silná slova o údajné adoraci teroristů. Pamatuji si, že v roce 1968 vycházel v Literárních novinách na pokračování životopis vojenského vůdce bolševické revoluce L. D. Trockého z pera Isaaka Deutschera, polského komunisty, vyloučeného ze strany v roce 1932 za kritiku Stalina. Zapamatoval jsem si jednu myšlenku autora, který byl přesvědčen, že zločiny komunismu jsou jen důsledkem morbidní povahy tehdejšího sovětského diktátora: aby se komunismus rehabilitoval, potřebuje nejprve restauraci kapitalismu. Shodou historických okolností se tak stalo v roce 1989. Vůči viníkům komunistických zločinů bylo uplatněno zdánlivě humanistické heslo: nejsme jako oni. Mělo asi i kladný výsledek. Zabránilo opakování excesů, které poškodily řadu nevinných lidí české i německé národnosti a pověst československého státu po roce 1945. Jenže kolaboranti, kteří v roce 1968 posílali „zvací dopisy“ do SSSR a potom dvacet let normalizace zneužívali dobových výsad, stejně jako přeživší čelní funkcionáři komunistické justice a vysocí straníční funkcionáři z 50. let, zodpovědní za zruďné zločiny vůči politickým oponentům, si heslo vysvětlili po svém: nic se nám nestane. Mnozí dožili ve vilách zabavených z politických příčin. Jejich děti se rychle v nových poměrech aklimatizovaly. Využily finančních prostředků nahrabaných rodiči v tehdejší údajně spravedlivé beztrádní době a bez předsudků pronikly mezi vysokou finanční a podnikatelskou vrstvu. Ačkoliv i oni výrazně přispěli k záporným rysům současného českého kapitalismu, k radosti „pravověrných“ pomáhají získávat ve volbách hlasy pro komunistickou stranu.

Ale k vašemu dotazu. Krátce po přestěhování do Hranic mě požádali členové vojenské sekce Konfederace politických vězňů, bývalí absolventi Československé vojenské akademie, abych se redaktorsky podílel na vydání jejich vzpomínkového almanachu. Almanach vyšel v roce 1995. Při jeho zpracování jsem se seznámil s několika vzácnými lidmi z redakční rady almanachu a jejich tragickými osudy v 50. letech. Nebyli to žádní teroristé. V době německé okupace se zapojili a později byli vyznamenáni za aktivní účast v protinacistickém odboji. Po roce 1945 vzorně plnili slova platné vojenské přísahy. Když po únoru 1948 viděli, jak jsou pronásledováni jejich přátelé, hledali možnosti k zabránění kruté, nespravedlivé persequce. Pokud projednávání a přijetí zákona o protikomunistickém odboji přispěje k oživení historické paměti o dnes už zapomínané době komunismu a ocení i ty, kteří se nebáli proti krutostem doby vystoupit, bude to velice záslužné dílo. Nechci opakovat známé rčení, že národy, které zapomněly na vlastní minulost, jsou odsouzeny k jejímu opakování. Nepředpokládám, že by se k nám vrátil komunismus, ať již ve stalinsko-gottwaldovské, nebo husákovsko-jakešovské podobě. Jestli se ale nepoučíme z komunistické poroby, budeme méně imunní vůči hrozbám, které již klepou na dveře. Například hrozbám islámského fundamentalismu s jeho „mesiášovskými“ recepty na vyléčení neduhů evropské civilizace.

V roce 1948 vám bylo deset let, v roce 1968 třicet. Už jste říkal, že do roku 1968 jste byl důstojníkem. Co se stalo, že už jste jím pak nebyl? Otázka je samozřejmě naivní, ale chci se skrz ní dostat k tomu, co konkrétně se vám tehdy stalo.

V roce 1968 jsem byl učitelem ve vyšším dělostřeleckém učilišti v Martině, následovníku hranického dělostřeleckého učiliště. Začátkem srpna 1968 jsem byl vybrán, že budu průvodcem výpra-

Václav Bednář, 9. března 2011, fotografie: Jiří J. K. Nebeský

vy studentů moskevské univerzity, kteří měli absolvovat týdenní výlet po Slovensku. Předtím v rámci tzv. družby skoro 2 měsíce brigádovali v Likérce Mochov a výlet po Slovensku, který materiálně zajišťovala armáda, měl být součástí jejich odměny. Po několika dnech nás v Tatrách zastihla invaze vojsk Varšavské smlouvy. Od orgánů MNO jsem dostal rozkaz, abych výpravu (kolem 30 většinou pohledných dívek a několik nerudných vedoucích) v pořádku odevzdal na sovětském konzulátě v Bratislavě. Do hlavního města Slovenska jsme se armádním autobusem vraceli v kolonách okupačních jednotek a zažili nejednu dramatickou příhodu. Předání se v důsledku byrokratických postupů na konzulátě protáhlo na 3 dny. Neskrýval jsem před „účastníky zájezdu“ své rozhořčení nad intervencí. Část dívek se v Mochově poměrně dobře naučila česky, spolu se mnou poslouchala Československý rozhlas a mé rozhořčení sdílela. To byl můj první „malér“, který se vystupňoval mými veřejnými odsudky intervence v dalších měsících. Pro normalizační armádu jsem byl skutečně nepoužitelný, i když jsem byl před příchodem okupačních vojsk hodnocen výtečně. 21 let těžké práce v dnes už skoro neuvěřitelně zdravím škodlivém pracovním prostředí mořících linek VSŽ vůbec nelituji. Našel jsem tam přátele na celý život a mohl jsem si i v tupém období „reálného socialismu“ svobodně říkat, co si myslím.

Z hranické historie se věnujete především konci 19. a první polovině 20. století, máte touhu zpracovat tohle období souhrnně? Alespoň vaše texty o roku 1918 a 1948 z knížky Osudové osmičky 20. století v Hranicích už se mi zdá k syntéze směřují.

Touha, jak říkáte, by možná byla. Ale roky přibývají a v poslední době se začínají hlásit různá onemocnění. Asi to už není reálné.

Které téma z hranické historie vás zaujalo nejvíc a který svůj objev považujete za nejzajímavější?

Na regionální historii se mně zdá být lákavé, že obecné pravdy o určité době či události převádí do životních osudů konkrétních lidí. Snadno zjistíte, ve kterém domě žili, jak se snášeli

s manželkou a dětmi, který ze sousedů jim „ležel v žaludku“ atd. Pamatuji si, jak vášnivě jsme s panem profesorem Holešovským diskutovali o archivních dokumentech z roku 1945 o vyšetřování zločinů v hranickém internačním táboře pro Němce, které jsem našel v přerovském okresním archivu. V té době se vedly prudké polemiky o vhodnosti potvrzení platnosti tzv. dekretů prezidenta Beneše. Na jedné straně mě „pálil jazyk“, abych o událostech v Hranicích napsal. Uvědomoval jsem si však, že nejsem odborně vybaven toto výbušné téma zvládnout, a proto jsem raději mlčel. Udělal jsem dobře. Osudy hranického tábora jste později zpracoval výtečným způsobem vy. Vlastně díky tomu jsme se seznámili.

Mým dlouhodobým cílem hledání jsou pohnuté osudy našich bývalých spoluobčanů židovského osudu. Zde musím dodatečně poděkovat především panu Dr. Indrovi, se kterým jsem se sice nikdy nesetkal, ale na jehož skvělé práce jsem se snažil navazovat.

Slovíčko „objev“ je hodně přehnané. Ale za významný zdroj, ze kterého jsem čerpal, považuji knihu nazvanou „Mortuár 1904–1919“. Objevil jsem ji před několika roky náhodou v Okresním archivu Přerově. Je to kniha zemřelých vedená Obecním úřadem v Hranicích a jsou tam zapsáni všichni zemřelí na teritoriu města v uvedeném období. Kniha obsahuje malé „curriculum vitae“ většiny z nich. Pomohla mně zjistit, odkud jsou, a příčiny úmrtí téměř všech vojáků a civilistů pochovaných v rakvičkách hranického mauzolea.

Pokud to správně chápu, hlavní „půvab“ Mortuáru 1904–1919 je v tom, že narozdíl od úředních matrik z tohoto období je badatelům dostupný. Na zpřístupnění matrik z období první světové války ještě budeme muset pár let počkat. To mě přivádí k otázce, která témata vás zaujala, ale pro nedostatek pramenů jste se nedostal tak daleko, jak byste chtěl.

Stalo se mně to již nejednou. Hledal jsem třeba údaje o dětství německého spisovatele židovského původu Jakoba Julia Davida, který se narodil v Hranicích v roce 1859. Již od časného dětství byl vychováván příbuznými, protože mu zemřel otec a později i matka. Jeho osud až do vykonání maturitní zkoušky na německém gymnáziu v Kroměříži, odkud se zachovalo maturitní vysvědčení, je nejasný. Bohužel se pro dané období nezachovaly židovské matriky a lze jen spekulovat, že otec Jakoba Julia byl jednou z obětí epidemie cholery, která postihla Hranice v roce 1866. Stejně málo jsem toho našel o výcviku židovské dobrovolnické organizace Hagana na Libavě v roce 1948 a o registraci zájemců v kasárnách Jaslo. Jiní badatelé byli šikovnější.

Souvisí to i s mou malou schopností orientovat se v informacích o archivních fondech na internetu. Promiňte malou vsuvku. Termín idiot je dnes užíván buď jako odborné označení nízkého stupně lidské inteligence, nebo jako nadávka. Avšak původně označoval člověka, který neuměl latinsky. Když nyní přichází do archivů, kde nemá známosti, starší člověk a neumí se orientovat v nabídce poskytované „virtuální“ cestou, je často v postavení onoho středověkého idiota, který by si rád přečetl Ovidia.

Na mé štěstí v archivech, kam pravidelně zajíždím, to je v Okresním archivu Přerově-Henčlově, v pobočce Zemského archivu v Olomouci či Ústředním vojenském archivu v Praze, jsou již k mému „postižení věkem“ shovívaví.

Poměrně hodně článků jste otiskl v Hranickém týdnu, tedy místních novinách. Jaké máte čtenářské ohlasy? A jak vůbec vnímáte články o historii v místním tisku?

Většina mých článků čerpá z archivních „prvovýzkumů“. Objevy nových faktů se mně někdy zdají zajímavé a chci se o ně podělit. Omezují se na bádání o novodobé historii Hranic. To byl důvod, proč jsem často psal do Hranického týdne. Samozřejmě je sporné, jestli místní tisk je nejvhodnějším médiem pro články s historickou tematikou. Jeho velkou nevýhodou je složitost trvalého uchovávání zveřejněných textů, pokud se neobjeví na internetu.

Na počátku publikační činnosti jsem si jednotlivé články vystříhal a lepil do sešitů. Brzy jsem s tím skončil. Poměrně často se na mě obrazení studenti a ptají se na nějaký dřívější článek. Obvykle se musím spojit s okresním archívem v Henčlově, kde materiály registrují a mají k dispozici i staré ročníky Hranického týdne.

Okamžitých čtenářských ohlasů na mé články je minimálně. Víím jen o několika kamarádech, kteří je pravidelně čtou a při setkáních komentují. Více je ohlasů nepřímých, především od studentů středních i vysokých škol. Mnohdy až komicky dokládají, že kolem současné záplavy informací chodíme jako slepí. Zhruba před měsícem jsem dostal od jedné místní vysokoškolačky dotaz, kde by se něco dozvěděla o hranické synagoze. Doporučil jsem jí, aby si přečetla krásnou informační tabuli hned pod schody stavby.

Občas vystupujete také jako řečník či přednášející, ať už jde o příspěvky na konferenci Židé a Morava nebo nejrůznější přednášky pro veřejnost. Díky této zkušenosti máte určitě jasnější představu, jak probouzet zájem či udržovat pozornost také laického publika.

Já to mám poměrně snadné. Hovořím o prostředí, které mí posluchači důvěrně znají. Některé z osob, o kterých se zmiňuji, jsou předky části posluchačů. Především to má vystoupení oživuje. Znepokojuje mě ale, že poslední nezávislé průzkumy opakovaně dokazují pokles úrovně našeho školství. Navzdory faktu, že dnes se už i u uklízeček (naprosto nemíním tuto důležitou práci znevažovat) setkávám s nositelkami titulu Bc. Mladí lidé jsou nesporně vyspělí v ovládnutí počítačové techniky, řada z nich si osvojila angličtinu i další jazyky, pravidelně vyjíždějí za hranice a umí uplatnit, co jinde viděli. Ale je příliš mnoho těch, kteří neví k čemu je lakmusový papírek a pletou si Gottwalda s Masarykem.

No ono je to možná tím, že se z výuky ztrácí „kánon“, tedy nevelká skupina posvátných velikanů, o nichž by „každý měl něco vědět“, a místo toho se vyučuje o stovkách jmen, o nichž běžný žák neví vlastně vůbec nic a žádný vztah k nim nemůže získat. Tenhle kánon (třeba Havlíček, Němcová, Masaryk, Beneš ad.), který znala ještě generace narozená v 50. letech 20. století, byl sice plný nekritického obdivu, nacionalismu, různých mýtů, ale v zásadě udržoval povědomí dějinné kontinuity. Dušan Třeštík tento proces „emancipace od historie“ myslím vnímal pozitivně – že existence českého národa už je natolik samozřejmá, že nepotřebuje historické odvozování. Ale zpět: zdá se mi, že vy máte v oblibě žánr drobných biografí, v nichž dochází k nejrůznějším překvapivým spojením míst i lidí. Už několik let se z tohoto úhlu zabýváte lidmi, jejichž těla našla místo posledního odpočinku v hranickém vojenském mauzoleu. Jak se práce vyvíjí? A kdy dostanete pocit, že už jste shromáždil dost, aby to stálo za publikaci (když téma je vlastně ze své podstaty nekonečné)?

Práci o mauzoleu jsem dokončil a odevzdal do tisku už před dvěma roky. Její vydání se zdrhlo na penězích. Loni jsem, bohužel, v tomto zkoumání nepokračoval. Pracoval jsem na historii hranické vojenské akademie. Má stať je součástí knihy o historii kasáren gen. Zahálky, jejíž vydání očekávám v nejbližších dnech. Editor této publikace, pan Mgr. Tomáš Pospěch, do ní začlenil několik kapitol z nevydané knížky o mauzoleu. Zdá se mně to logické. Převážná většina nešťastníků pochovaných v mauzoleu se před úmrtím léčila v tehdejších rezervních vojenských nemocnicích nacházejících se v objektu kasáren a v dřevěných barácích v jejich blízkosti. Ostatně v tom, co jste naznačil, je problém badatele-neprofesionála, zejména tak nesystematického jako jsem já. Těkám od jednoho problému k jinému a nemám čas nic pořádně dokončit. Uvedu to na příkladu.

V ústředním vojenském archívu, kde jsem hledal podklady k historii VA, jsem v důsledku časové tísně a absurdního omezení badatelských dnů musel postupovat tak, že dokumenty,

které jsem považoval za vypovídající, jsem fotil. Během tří týdenních návštěv jsem nafotil několik set stran dokumentů. Ale potom se ukázalo, že termín odevzdání textu je už za měsíc. Samozřejmě nemohu být spokojen s textem, který jsem odevzdal.

Názor pana Dušana Třeštíka znám, ale mám o něm pochybnosti. Právě jsem dočetl knihu rozhovorů dvou velice moudrých současných myslitelů o knihách a minulosti. Spisovatele a světozně uznávaného scénáristy Jeana-Clauda Carriéra a ještě známějšího spisovatele a téměř nepřekonatelného znalce středověku Umberta Eca. Je v ní velké množství myšlenek, které stojí za zamýšlení. Často velice kontroverzních. Dovolte mně ocitovat dvě: UE: „*Neexistuje takový nesmysl, aby nemohl vyvolat nějakou interpretaci.*“ J.C.C.: „*Velká část našich znalostí minulosti je dílem kretěnnů, hlupáků, nebo fanatických odpůrců.*“ U novodobých českých dějin bych zdůraznil ty fanatické odpůrce.

Každá doba si vytváří svůj hodnotový systém a také systém historických fetišů. Pro české novodobé dějiny to platí dvojnásobně, 1. ČSR adorovala husitství, Havlíčka a Palackého, legie, „tatíčka Masaryka“. Často to dělali titíž publicisté, kteří Masaryka téměř donutili emigrovat z Prahy do Vídně pro jeho uvážlivý postoj k vraždě v Polně. Když čtete protektorátní tisk, dozvíte se, že český národ se měl dobře jedině, když věrně kopíroval politiku německých panovníků. Oslavován byl především kníže Václav. A potom přišli komunisté. Ti překrucovali a censurovali dokonce i projevy svých vůdců. Mám knihu projevů Klementa Gottwalda z roku 1946 *Deset let*. Jsou to projevy Gottwalda v letech 1936–1946. Má dokázat, že KSČ a především sám „Kléma“ řídili protinacistický odboj. Bez vysvětlení tam chybí jakýkoliv projev od léta 1939 do června 1941, ačkoliv se Gottwald pravidelně ozýval z českého vysílání moskevského rozhlasu. Pochopitelně. V té době si Hitler a Stalin k svátkům obou totalit vyměňovali blahopřejné telegramy, a aby mohlo Německo na Západě nerušeně válčit a zbrojit, posílal jim Stalin tisíce vagonů pšenice. Moskevští komunističtí emigranti se tomu museli podřídit, aby neskončili jako jejich polští a další soudruzi. A doba po roce 1989? Pokud jsem informován, mezi učiteli panuje myšlenkový zmatek. Raději novodobé dějiny nevykládají. Ani se jim nedivím.

Rozhovor s Václavem Bednářem vedl v únoru 2011 prostřednictvím e-mailu Jiří J. K. Nebeský.